

ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԵՎ ԱՆԳԼԵՐԵՆԻ ԲԱՅԱԿԱՆ ՀԱՐԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՆՎԱՆԱԿԱՆ ՀԱՐԱԴՐՈՆԵՐԻ ԲԱՌԱԿԱԶՄԱԿԱՆ ԿԱՂԱՊԱՐՆԵՐԸ

Ս. Կ. ՍԻՄՈՆՅԱՆ

ԳՊՀ դասախոս,

Գիտությունների ազգային ակադեմիայի հայցորդ

Այս հոդվածի նպատակն է զուգադրական քննությամբ ներկայացնել ժամանակակից հայերենի և անգլերենի բայական հարադրությունների անվանական բաղադրիչների բառակազմական կաղապարները:

Բայական հարադրությունները լայն և բազմազան գործածություն ունեն զուգադրվող լեզուներում: Դրանց միջոցով կարելի է արտահայտել զանազան հարաբերությունների և գործողությունների նրբիմաստներ:

Մեր ուսումնասիրության նյութը վերցած է հետևյալ բառարաններից՝ Է. Աղայան. «Արդի հայերենի բացատրական բառարան»¹, Պ. Բեդիրյան. «Հայերեն դարձվածքների ընդարձակ բացատրական բառարան»², Ա. Սուքիասյան և Ս. Գալստյան. «Հայոց լեզվի դարձվածաբանական բառարան»³, Ա. Վ. Կունին. «Անգլերեն-ռուսերեն դարձվածաբանական բառարան»⁴, Օքսֆորդի Դարձվածային բայերի բառարան⁵: Նյութի ուսումնասիրությունը կատարվել է նկարագրական և զուգադրական մեթոդներով: Երկու լեզուներում բայական հարադրությունների վերաբերյալ շատ ուսումնասիրություններ կան, սակայն անվանական հարադիրների բառակազմական կաղապարները նկարագրող ուսումնասիրությունները շատ չեն: Հայերենում գրաբարի բայական հարադրությունների բառակազմական կաղապարների ուսումնասիրությամբ զբաղվել է Լ. Հովսեփյանը⁶ իր «Գրաբարի

¹ Աղայան Է., «Արդի հայերենի բացատրական բառարան», «Հայաստան» հրատարակչություն, Երեւան, 1976:

² Բեդիրյան Պ. Ս., «Հայերեն դարձվածքների ընդարձակ բացատրական բառարան», Երեւանի պետական համալսարանի հրատարակչություն, Երեւան, 2011:

³ Սուքիասյան Ա. Մ., Գալստյան Ս. Ա., «Հայոց լեզվի դարձվածաբանական բառարան», Երեւանի համալսարանի հրատարակչություն, Երեւան, 1975:

⁴ Кунин А. В., Англо-русский Фразеологический словарь, изд. «Русский Язык», 1984.

⁵ Oxford Phrasal Verb Dictionary, Oxford University Press, 2002.

⁶ Հովսեփյան Լ.Ս., «Գրաբարի բառակազմության վերլուծական տիպը», Եր., 1987, էջ 56:

բառակազմության վերլուծական տիպը» գրքում: Անգլերենի բայական հարադրությունների անվանական հարադիրների բառակազմական կաղապարներն ուսումնասիրված չեն:

Բայական հարադրությունները կազմված են լեզվական պատրաստի, ինքնուրույն գործածություն ունեցող միավորներից և արտահայտում են մեկ բառային իմաստ, որը տարբեր է հարադիրների բառային իմաստներից: Զուգադրվող լեզուներում վերլուծական կառուցվածքի բայերի բայական հարադիրները միատարր են, իսկ անվանական հարադիրները ոչ միայն բազմատարր են՝ պատկանում են տարբեր խոսքի մասերի, այլև աչքի են ընկնում բառակազմական կառուցվածքի բազմազանությամբ:

Բայական հարադրությունների մեջ հանդիպող անվանական մասերի բառակազմական կաղապարները ներկայացնելու համար կիրառում ենք Լ. Հովսեփյանի «Գրաբարի բառակազմության վերլուծական տիպը» գրքում կիրառված սկզբունքը և մշակված պայմանական նշանները՝ S-սկզբնահիմք, հիմնական ձևույթ, a-բառակազմական ձևույթ, f-բառահարաբերական ձևույթ, j-հոդակապ, c-շաղկապ, կրկնվող միավորները ընդգծված են: Ստորև ներկայացվում են ժամանակակից հայերենի և անգլերենի բայական հարադրությունների մեջ հանդիպող անվանական մասերի բառակազմական կառուցվածքային կաղապարները:

Բայական հարադրությունների մեջ հիմնական ձևույթից կազմված հարադիր ունեցող բայերը մեծ թիվ են կազմում: Արմատական բառերով արտահայտված հարադիրները կարող են լինել գոյականներ, ածականներ, թվականներ, դերանուններ, մակբայներ, կապեր, նախդիրներ, ձայնարկություններ: Դրանք կարող են հադես գալ և՛ ուղիղ ձևով՝ առանց որևէ թեքույթի կամ հոգնակերտ վերջավորության, և՛ բառահարաբերական ձևույթներով: Արմատական ձևույթից կազմված հարադիրների հիմնական կաղապարներն են՝ S, S^f, S^{ff}:

S-պարզ արմատական բառերով արտահայտված հարադիրները հիմնականում գոյականներ են: Դրանք հայերենում գերակշռում են մյուս խոսքի մասերի համեմատությամբ, սակայն S կաղապարով հարադիրները կարող են լինել նաև ածականներ, թվականներ, մակբայներ, կապեր, ձայնարկություններ, օր.՝

գոյականներ–ափամ սրել, արյուն թափել, արև առնել, երազ բացել, երգ կապել, թեյ փալ, սով քաշել, սուգ անել,

ածականներ–բաց լինել, էժան նստել, թեթև գալ, թեք փալ, լավ լինել, ծանր նստել, ծուռ գալ, կանաչ կտրել, կարմիր կապել, կես լինել, կից անել, մեծ խոսել, սև կապել,

թվականներ–երկու անել, մեկ լինել, ութ գրել,

մակբայներ–եք բերել, հեղու փալ, ներս բերել, շուրջ գալ, պինդ կաշել,

կապեր–դեմ բերել, դուրս անել, մոտ լինել, վրա բերել, վեր բերել,

ծայնարկություններ կամ բնածայնական բառեր–թու անել, ծիկ անել, հափ անել, հույ անել, դու կանչել, վայ անել, փիշտ անել:

Անգլերենում այս կաղապարով կազմված հարադիրները նույնպես ամենամեծ խումբն են կազմում: Տ կաղապար ունեցող հարադիրները կարող են լինել.

գոյականներ՝ *assume air* «կարևոր ձևանալ», *bear fruit* «արդյունք փալ», *set course* «ուղղություն վերցնել», *take effect* «ցանկալի արդյունք փալ», *take power* «իշխանություն ստանալ», *talk shop* «գործից խոսել»,

ածականներ՝ *break even* «ծախսերը ծածկել», *burst open* «դուռը կոտրել», *come true* «իրականանալ», *die hard* «դանդաղ մեռնել», *get grey* «անհանգստանալ», *go far* «չափերն անցնել»,

դերանուններ՝ *bear it* «գնալ, հեռանալ», *beat all* «ակնկալիքները գերազանցել», *catch it* «հասնել», *get it* «պարփժը ստանալ»,

թվականներ՝ *become one* «ամուսնանալ», *take ten* «շունչ առնել»,

նախդիրներ՝ *act for* «փոխարինել», *aim at* «ձգվել», *be after* «հետևել մեկին», *beat to* «հաղթել մրցույթում», *fix up* «կարգի բերել»,

մակբայներ՝ *flood back* «հանկարծակի հիշել», *flunck out* «դպրոցից դուրս մնալ», *get there* «նպատակին հասնել», *hold away* «ղեկավարել»:

Անգլերենում արմատական հարադիրների ճնշող մեծամասնությունը նախդիր կամ մակբայ է: Սա պայմանավորված է անգլերեն լեզվի անջատական վերլուծական կառուցվածքով:

Անգլերենում կա նաև բայական հարադրությունների մի խումբ, որում բայական հարադրության երկու հարադիրներն էլ բայեր են: Հարադրությունների այս տեսակը կազմվում է հիմնականում *let* բայից, թեև հազվադեպ հանդիպում են նաև այլ բայեր: Օրինակ՝ *let drop* «բերանից թոցնել», *let fly* «նետել, շարժել», *let go* «ձեռքից բաց թողնել»,

let loose «ազատություն տալ», lie follow «որոշ ժամանակով չօգտագործել»: Այս բայերը պետք է շփոթել հայերենի զուգադիր բայերի հետ, քանի որ վերջիններիս իմաստը կազմված է երկու բայերի բառային իմաստներից, մինչդեռ անգլերենի վերոնշյալ բայերն արտահայտում են մեկ իմաստ՝ որոշակի նրբերանգով, կամ լիովին դարձվածաբանական միավոր են:

S^f-հիմնական ձևույթ+բառահարաբերական ձևույթ: Այս կաղապարով կազմված գոյական հարադիրներն ունեն հետևյալ հոլովներին հատուկ քերականական իմաստ և ձևավորվածություն: Օրինակ՝

ուղղական՝ *աստղը բարձրանալ, արևը խավարել, բանը պրծնել, գլուխը գնալ, գույնը թռչել,*

տրական՝ *ափին տալ, բկին կանգնել, գլխի ընկնել, գործի գցել, դարի տալ, զրոյի հավասարեցնել, թելին տալ, թղթին հանձնել, լեզվին տալ, ծաղրի հանել,*

հայցական՝ *բախտ ունենալ, բարձր փոխել, բարևը կտրել, կոկորդը մաքրել, մորուքը համրել,*

բացառական՝ *բերքից ընկնել, գահից զրկվել, գլխից հանել, գործից գցել, երեսից ձգել, թախտից գցել,*

գործիական՝ *բանով լինել, գրքով շարժվել, երազով ընկնել, խոսքով տարվել,*

ներգոյական՝ *օդում լինել, հիմքում դնել, հողում պառկել, մրքում դնել, սրտում պահել, տեղում դուրսել:*

Հայերենում S^f կաղապարով կազմված հարադիրներում f-ը կարող է լինել հոգնակերտ մասնիկ, օր.՝ *զոհեր տալ, կապեր գցել, ջրեր անցնել,* սակայն պետք է նշել, որ հարադիրների կազմության S^f կաղապարի այս տեսակը այնքան էլ գործածական չէ: Հոգնակերտ մասնիկները հիմնականում հանդես են գալիս հոլովական վերջավորությունների հետ՝ ներկայացնելով S^{ff} կաղապարը, որի մասին կխոսենք ստորև:

S^f կաղապարում S-ը կարող է լինել նաև ածական, օր.՝ *կանաչով պատել, կարմրին տալ, նեղը գցել, նմանը տալ, պաղի տալ:* S^f կաղապարով հարադիրներ կարող են կազմված լինել նաև կապերից, օր.՝ *մեջը մնալ, վրան թթվեցնել, տակից ելնել* և մակբայներից, օր.՝ *կողքը մտնել, հետևից գնալ,* սակայն վերջիններս շատ փոքր թիվ են կազմում:

Անգլերենում S^f կաղապարով կազմված հարադիր ունեցող վերլուծական բայերը քիչ չեն: Անգլերենում հարադիրները կարող են ունենալ հետևյալ քերականական մասնիկները կամ ձևավորումը՝

հոգնակի թվի վերջավորություն, ինչպես՝ *make amends* «վնասները փոխհատուցել», *mend fences* «կապ պահպանել», *move stakes* «տեղից շարժվել», *name names* «անունները թվել», *see things* «զառանցել»,

ներկա դերբայի -ing վերջավորություն, ինչպես՝ *catch smb bending* «մեկին վաղ փնտրել», *keep smb dangling* «լարված պահել», *keep smb guessing* «կասկած առաջացնել», *loose one's footing* «սայթաքել», *make the running* «օրինակ ծառայել»,

անցյալ դերբայի -ed վերջավորություն, ինչպես՝ *stand corrected* «սխալներն ընդունել»:

Գոյություն ունի նաև բայերի մի փոքր խումբ, որոնցում հարադիրը ոչ թե կազմված է S^f կաղապարով, այլ լիովին քերականական փոփոխության է ենթարկված, ինչպես՝ *be left* (*left*-ը *leave* «թողնել» անկանոն բայի անցյալի հիմքն է) «խաբված լինել», *think better* (*better*-ը *good* «լավ» ածականի բաղդատական աստիճանն է) «միտքը փոխել»:

S^{ff}-այս կաղապարը ենթադրում է մեկ հիմնական և երկու քերականական ձևությից կազմված հարադիր, որում S-ը գոյական է: Սրանք հիմնականում հոգնակերտի և որոշյալ հոդի զուգորդումով կազմված ձևեր են: Օր.՝ *կապերը խզել, հոնքերը կիտել, մազերից ծծել, նալերը տնկել, պոզերն երևալ*: Այս կաղապարը բնորոշ է միայն հայերենին, որտեղ մենիմաստ քերականական մասնիկները կարող են հաջորդաբար ավելանալ հիմքին:

Նախածանցավոր կազմություններ

Հայերենում նախածանցավոր կառուցվածք ունեցող հարադիրների թիվը մեծ չէ: Այս խմբի մեջ են մտնում aS, aS^f, ajS, a(aS^f)

aS-բառակազմական ձևությ+հիմնական ձևությ՝ *անվավեր համարել, գերածախս անել, ապուշ կտրել, գերած տալ, դժբախտ լինել, ընդառաջ ելնել*,

aS^f-բառակազմական ձևությ+հիմնական ձևությ+բառահարաբերական ձևությ, ինչպես՝ *ընդհատակում ապրել*,

ajS-բառակազմական ձևությ+հոդակապ+հիմնական ձևությ, ինչպես՝ *համախոհ լինել, համախումբ լինել, տարագիր լինել, տարադեմ գնալ*,

a(aS^f)– երկու բառակազմական ձևային+հիմնական ձևային+բառահարաբերական ձևային, ինչպես՝ *անընդհատի անցնել*:

Նախաձանցավոր հարադիրներ ունեցող բայական հարադրությունները անգլերենում նույնպես քիչ են, օր.՝ aS - *beat a retreat* «փախչելով փրկվել», *think aloud* «բարձրաձայն մտածել», aS^f - *come unstuck* «ծախողվել»:

Վերջաձանցավոր կազմություններ

Զուգադրվող լեզուներում վերջաձանցավոր հարադիրները ավելի մեծ թիվ են կազմում, քան նախաձանցավորներն են: Հայերենում այս խմբի մեջ են մտնում հետևյալ կաղապարներով կազմված կառույցները՝ Sa, (Sa)^f, (S^fa)^f, S^fa, Saa, (Saa)^f:

Sa–հիմնական ձևային+բառակազմական ձևային. այս կաղապարով հայերենում միայն գոյական և ածական հարադիրներ կան, ընդ որում գոյականներն ավելի շատ են .

գոյականներ՝ դիակ դառնալ, զինվոր գնալ, զորություն տալ, թագավոր նստել, թանկություն գցել, թիակ վարել,

ածականներ՝ արժանի անել, զբաղված լինել, զգաստ կանգնել, ճերմակ ընկնել, պատրաստ կենալ, տեղյակ լինել, ցամաք մնալ,

(Sa)^f–հիմնական ձևային+բառակազմական ձևային+բառահարաբերական ձևային, ինչպես՝ *գործարքով աշխատել, դրոշակը պարզել*,

S^fa–հիմնական ձևային+բառահարաբերական ձևային+բառակազմական ձևային: Այս կաղապարով կազմվում են փոքրաթիվ գոյական հարադիրներ, օր.՝ *խոսելիք դառնալ*,

(S^fa)^f – *մոռացության տալ*,

Saa – հիմնական ձևային+ 2 բառակազմական ձևային կաղապարով կազմվում են մի քանի գոյական հարադիրներ, օր.՝ *քաղաքացիություն ստանալ*:

Անգլերենում վերջաձանցավոր հարադիրները ունեն հետևյալ բառակազմական կաղապարները՝ Sa, Sa^f:

Sa – հիմնական ձևային+բառակազմական ձևային. Այս կաղապարում S-ը կարող է լինել՝

գոյական՝ *bear smbs boiler* «մեկին կործանել», *cut the painter* «դառնալ ինքնուրույն», *curtail* (a) *freedom* «սահմանափակել ազատությունը», *spell baker* «դժվարության հանդիպել», *take a flier* «թռչել», *take smb's likeness* «մեկին լուսանկարել»,

ածական՝ *be agreeable* «համապատասխան լինել», *say a mouthful* «ցնցող միտք արտահայտել»,

մակբայների՝ *breathe freely* «ազատ շունչ քաշել»,

Sa^f-հիմնական ձևային ծանոթական ձևային+բառակազմական ձևային+բառահարաբերական ձևային, ինչպես՝ *go glimmering* «անհետանալ», *look daggers* «զայրացած հայացքով նայել», *relieve one's feelings* «սիրտը թեթևացնել», *sink one's differences* «տարաձայնությունները վերացնել»:

Զուգադրվող լեզուներում կան նաև երկու արմատական և/կամ բառակազմական և/կամ բառահարաբերական ձևայիններից կազմված հարադիր ունեցող հարադրություններ: Հայերենում այս կաղապարով կազմված շատ հարադիրներ կան: Առանձնացրել ենք նման կաղապարների երեք հիմնական տեսակ՝ հոդակապով կազմություններ, անհոդակապ կազմություններ և շաղկապով կապակցված կազմություններ:

1. Անհոդակապ կազմություններ՝ SS (SS, SSa, SS^f, SSa, SaS, S^fS, SSa^f, S^fS^f, S^fS^f, S^fSa, SaSa):

SS-միայն երկու հիմնական ձևային կազմված հարադիր ունեցող բայերը բավականին շատ են. *ավելպակաս խոսել, արևերես հանել, բերանբաց մնալ, գիրկապ անել, երկուտակ լինել, խաչկապ անել*,

SS-նույն հիմնական ձևային կրկնությամբ կազմված հարադիրները կարող են ունենալ համադրական կառուցվածք, ինչպես՝ *տերտեր դառնալ*, սակայն հիմնականում գծիկով են գրվում, ինչպես՝ *թել-թել անել, ծառս-ծառս լինել, ծիվ-ծիվ անել, ծուփ-ծուփ տալ, մաս-մաս անել, մեջ-մեջ անել*:

Այս կաղապարով կազմություններում կրկնվող արմատներից երկրորդը կարող է նաև որոշակի ձևափոխության ենթարկված լինել, ինչպես՝ *հաթաթա տալ, հայ-հոյ անել*:

SSa-երկու հիմնական և մեկ բառակազմական ձևային կազմված հարադիր ունեցող բայերը մեծ թիվ չեն կազմում. *երեսծեծանք տալ, սուրմեռուկ անել*: Այս կաղապարով կազմված հարադիրներում հիմնական ձևայիններից մեկը կամ երկուսը կարող են հնչյունափոխված լինել, ինչպես՝ *տանտրիկնություն անել*: Այս կաղապարի շրջանակներում հանդիպում են նաև գծիկով գրվող հարադիր ունեցող բայեր, ինչպես՝ *ծայն-ծպտուն չհանել*:

SS^f-նույն հիմնական ձևույթի կրկնությամբ և բառահարաբերական ձևույթով կազմված հարադիրներ, ինչպես՝ *երեսերեսի տալ, խոսքխոսքի տալ, վերվերի բռնել*: Այս կաղապարով կազմություններում երկու արմատները կարող են կապակցվել նաև գծիկով, ինչպես՝ *գլուխ-գլխի տալ, թև-թևի տալ*: Բ-ը այս կաղապարում սովորաբար տրական հոլովի -ի հոլովակերտ մասնիկն է:

SSa-նույն հիմնական ձևույթի կրկնությամբ և բառակազմական ձևույթից կազմված հարադիրները շատ չեն, ինչպես՝ *խորխորապ բացել*:

SaS-հիմնական ձևույթ+բառակազմական ձևույթ+հիմնական ձևույթ: Այս կաղապարով կազմված հարադիրները նույնպես շատ չեն, ինչպես՝ *դեմընդառաջ գալ*:

S^fS-հիմնական ձևույթ+բառահարաբերական ձևույթ+հիմնական ձևույթ: Այս կաղապարով կազմությունները նույնպես փոքրաթիվ են, որոնցում երկու հիմնական ձևույթներից առաջինը քերականական ձևափոխության է ենթարկված, ինչպես՝ *գլխիկոր գալ*:

SSa^f-երկու հիմնական ձևույթ+բառակազմական ձևույթ+բառահարաբերական ձևույթ, ինչպես՝ *սուտմեռուկի տալ*:

S^fS^f-հիմնական ձևույթ+բառակազմական ձևույթ+հիմնական ձևույթ+բառակազմական ձևույթ: Հարադիրը հիմնականում ունի գծիկով գրություն, ինչպես՝ *ոտով-գլխով կորչել, տեղով-բարձով հիվանդանալ*: Ինչպես տեսնում ենք, Բ-ը այս կաղապարում գործիական հոլովի -ով հոլովակերտն է: Բ-ը կարող է լինել նաև բացառականի -ից հոլովակերտը, ինչպես՝ *ծեռքից-ոտքից ընկնել*:

S^fS^f-հիմնական ձևույթ+բառահարաբերական ձևույթ+կրկնվող հիմնական ձևույթ+ կրկնվող բառահարաբերական ձևույթ: Քերականական ձևափոխությունը այս կաղապարով կազմություններում արտահայտվում է տրական հոլովի -ի, -ին հոլովակերտ մասնիկով, ինչպես՝ *դռի-դռի ածել, պեծին-պեծին տալ*, երբեմն նաև գործիականի -ով մասնիկով, ինչպես՝ *ոտքով-գլխով կորչել, տնով-տեղով կորչել*: Այս հարադիրները գծիկով են գրվում:

S^fSa-հիմնական ձևույթ+բառահարաբերական ձևույթ+հիմնական ձևույթ+բառակազմական ձևույթ, ինչպես՝ *կատվամեռուկ տալ*:

SaSa-հիմնական ձևույթ+բառակազմական ձևույթ+կրկնվող հիմնական ձևույթ+ կրկնվող բառակազմական ձևույթ: Այս կաղապարով կազմված հարադիրներում հիմնական ձևույթը կարող է կրկնվել կամ

նույնությամբ, ինչպես՝ *բզիկ-բզիկ անել, ծվիկ-ծվիկ անել, մաղիկ-մաղիկ բերել* կամ որոշակի փոփոխության ենթարկված, ինչպես՝ *խունջիկ-մունջիկ գալ, ծուռտիկ-մուռտիկ քայլել*: Հիմնականում գործածվում է *-իկ* վերջածանցը:

Անգլերենում երկու արմատից կազմված հարադիրները ունեն հետևյալ կաղապարները՝ SS և SS^f: Այս կաղապարով կազմված հարադիր ունեցող բայերը շատ չեն:

SS-երկու հիմնական ձևույթ - *blot one's copybook* «իր անունը մրոտել, *explode a bombshell* «անել կամ ասել ցնցող մի բան», *get nowhere* «ոչնչի չհասնել», *get somewhere* «ինչ-որ բանի հասնել», *jump the broom-stich* «ամուսնանալ առանց արարողակարգի», *make a comeback* «ուրքի կանգնել», *ride the whirlwind* «դրության տերը լինել», *steal the spotlight* «հաջողությանը խանգարել»:

SS^f-երկու հիմնական ձևույթ+բառահարաբերական ձևույթ, ինչպես՝ *dog smb's footsteps* «մեկի հետքերով գնալ», *lift one's eyebrows* «ունքերը վեր քաշել», *through chartwheels* «թավալվել»:

Հոդակապով կազմություններ՝ SjS (SjS, SjS, SjSa, SjS^f, SjSa^f, SajS, S^fS^f, SajSa^f, SjS^{ff}, aSjS): Հայերենում հոդակապով կազմությունները բավականին մեծ թիվ են կազմում:

SjS-հոդակապով կազմությունների մեջ ամենամեծ քանակն ունեն երկբաղադրիչ հարադիր ունեցող բայերը, ինչպես՝ *արջաքուն մտնել, աքլորակոխել անել, գահավեժ լինել, դարագլուխ կազմել, երեսապեղ թողնել, թևաթափ անել, իրազեկ դառնալ*: Այս կաղապարով կազմված հարադիրներում առաջին բաղադրիչը կարող է հնչյունափոխված լինել. շեշտի տեղափոխության հետևանքով ձայնավորը սղված է, ինչպես՝ *գետնասող տալ, դիմադարձ լինել, կրնկակոխ անել, ճտահան անել, մաքրաջուր անել, ջրածածկ անել, սգահան անել, կիսամաշ լինել*: Այս կաղապարով կազմություններում հնարավոր է նաև հետևյալը՝ առաջին բաղադրիչի *-ի* մասնիկը *-ա-* հոդակապին միանալով հնչյունափոխվել և դարձել է *-ե-*, ինչպես՝ *գերեդարձ անել, գերեվար լինել, կաշեհան անել, փոշեխեղդ անել*: Այս կաղապարով կազմված հարադիրները հանդես են գալիս *անել, դառնալ, լինել, տալ* բայերի հետ:

SjS-հիմնական ձևույթ+ե հոդակապ+կրկնվող հիմնական ձևույթ, ինչպես՝ *թափեթափ տալ, խութեխութ զարկել, մոտեմոտ անել, պատեպատ գցել, սարեսար ընկնել, քարեքար գցել*:

SjSa–հիմնական ձևայթ+հոդակապ+հիմնական ձևայթ+բառակազմական ձևայթ: Այս կաղապարով հարադիրներում բաղադրիչներից մեկը կարող է լինել հնչյունափոխված, ինչպես՝ *դիմադրություն ցուցաբերել, ժամադրություն ունենալ*:

SjSf–հիմնական ձևայթ+հոդակապ+հիմնական ձևայթ+բառահարաբերական, ինչպես՝ *բառակեսից հասկանալ, բեղափռելը սևանալ, ժամավճարով աշխատել, խաղաթղթերը խառնել, խոշորացույցով նայել, փոքրափառով գրել*:

SjSa^f–հիմնական ձևայթ+հոդակապ+հիմնական ձևայթ+բառակազմական ձևայթ+բառահարաբերական ձևայթ: Սրանցում մեկ բաղադրիչը հիմնականում շեշտափոխական հնչյունափոխության է ենթարկված, ինչպես՝ *գիտակցության բերել, ուշադրության արժանացնել*:

SajS–հիմնական ձևայթ+բառակազմական ձևայթ+հոդակապ+հիմնական ձևայթ, ինչպես՝ *գնդակահար լինել*:

SajS^f–հիմնական ձևայթ+բառակազմական ձևայթ+հոդակապ+հիմնական ձևայթ+բառահարաբերական ձևայթ: Այս կաղապարով հարադիրներում a-ն բայակերտ ածանց է, ինչպես՝ *խոսելացավով բռնվել*:

SajSa^f–հիմնական ձևայթ+բառակազմական ձևայթ+հոդակապ+հիմնական ձևայթ+բառակազմական ձևայթ+բառահարաբերական ձևայթ, ինչպես՝ *նշանախոսության գնալ*:

SjS^{ff}–հիմնական ձևայթ+հոդակապ+հիմնական ձևայթ+երկու բառահարաբերական ձևայթ, ինչպես՝ *փակագծերը բացել*:

aSjS–նախածանցավոր երկարմատ կազմությունները փոքրաթիվ են. *ընդդիմաբախ լինել*:

Շաղկապով կապակցված կազմություններ՝ ScS (ScS, S^fcS^f, ScS^f, ScSa): Այս հարադիրներում հանդես են գալիս ու, հազվադեպ նաև և շաղկապները:

ScS–հիմնական ձևայթ+շաղկապ+հիմնական ձևայթ: Այս կաղապարով կազմությունները շաղկապով կապակցված կազմությունների մեջ ամենամեծ թիվն են կազմում. *դեսուդեն ընկնել, թաթուկրունկ լինել, լացուկոծ անել, կերուխում անել, կուզուպարզ անել, տաքուհով փչել*: Հնարավոր է նաև, որ առաջին կամ երկրորդ բաղադրիչը հնչյունափոխված լինի, ինչպես՝ *խորդուբորդ անել, ճարուճուր անել, կեռումեռ անել*:

ՏՖՏՖ–հիմնական ձևայթ+բառահարաբերական ձևայթ+շաղկապ +հիմնական ձևայթ+բառահարաբերական ձևայթ, ինչպես՝ *խերնուշառը իմանալ, փակնուզլուիսն իմանալ*:

ՏՏՖ–հիմնական ձևայթ+շաղկապ+հիմնական ձևայթ+բառահարաբերական ձևայթ, ինչպես՝ *թուրութվանքով խոսել, թուքումուրը մարսել, խելքումիտքը թռչել*:

ՏՏՏՏ–հիմնական ձևայթ+շաղկապ+հիմնական ձևայթ+բառակազմական ձևայթ, ինչպես՝ *գունդուկծիկ դառնալ, թնութիկունք լինել, փերուտիրական դառնալ*:

Քանալի քառեր՝ բառակազմական, բառահարաբերական, բայական, հարադրություն, կաղապար, հարադիր, հիմնական, ձևայթ:

THE WORD-FORMATION PATTERNS OF THE NOMINAL COMPONENTS OF ANALYTICAL VERBS IN ENGLISH AND ARMENIAN

S. K. SIMONYAN

GSU Lecturer

Applicant at the National Academy of Sciences of RA

The article is devoted to the comparative analyses of the word-formation patterns of the nominal components of analytical verbs in modern Armenian and English. The overwhelming majority of the nominal components of the analytical verbs in English have the S pattern which is determined by the analytical structure of English, whereas patterns with S and derivational and/or inflectional affixes are relatively small in number. In Armenian the most often used patterns are the S and SS, S_jS. Nominal components of analytical verbs have various word-formation patterns in Armenian. Whereas in English we have one pattern which is the most often used (S) and other patterns are fewer in number in Armenian there are many other derivational, compound and derivational-compound patterns which are used in many analytical verbs.

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ФОРМЫ НОМИНАЛЬНЫХ КОМПОНЕНТОВ АНАЛИТИЧЕСКИХ ГЛАГОЛОВ В АРМЯНСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

С. К. СИМОНЯН

Преподаватель ГГУ

Соискатель Национальной академии наук РА

Статья посвящена сопоставительному анализу словообразовательных форм номинальных компонентов аналитических глаголов в современном армянском и английском языках. В английском языке значительная часть номинальных компонентов аналитических глаголов имеют форму основы S, что связано с аналитической структурой английского языка, а формы основы с деривационными и / или флексиальными аффиксами относительно малы по числу. В армянском языке наиболее часто используемыми формами являются S и SS, S_jS основы. Номинальные компоненты аналитических глаголов имеют различные формы словообразования в армянском языке. В отличие от английского языка, в котором чаще всего используется (S) основа, а количество других форм относительно меньше, в армянском существуют разные виды деривационных, составных и деривационно-составных форм, которые также часто используются в языке как формы основы S и SS, S_jS.